

*Аспірант Брич М. Т.**Кафедра Дизайну та основ архітектури**Національного університету «Львівська політехніка»**Науковий керівник: канд. філос. наук Ремешило-Рибчинська О. І.*

ПРИНЦИПИ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРНИХ МУЗЕЇВ ПІД ВІДКРИТИМ НЕБОМ

Анотація. В статті розглянуто особливості формування музеїв під відкритим небом, створених на основі архітектурних ансамблів та містобудівних комплексів. Автор обґрунтовує наступні принципи до їх архітектурно-просторової організації: комплексний підхід, принцип охоронного зонування, принцип функціональності, принцип відповідності функцій, принцип інтерактивності, принципи доступності та наукової достовірності.

Ключові слова: музей під відкритим небом, архітектурний ансамбль, містобудівний комплекс, пам'ятка.

Постановка проблеми. Сучасні музеї під відкритим небом характеризуються різноманіттям своїх видів залежно від того, на основі яких пам'яток вони створені – архітектурних ансамблів, містобудівник чи археологічних комплексів, історичних місць тощо. Традиційно, музеями під відкритим небом вважали етнографічні скансени, що експонували пам'ятки народної дерев'яної архітектури, зведені з різних місць і розміщені на спеціально відведеній території (термін походить від назви першого музею під відкритим небом – «Скансену» у Стокгольмі).

На сьогоднішній день активніше розвиваються архітектурні музеї під відкритим небом, створені на основі музеєфікованих архітектурних ансамблів та містобудівних комплексів, оскільки на відміну від традиційних скансенів вони функціонують в автентичному оточенні, на місці виникнення і функціонування пам'яток. Основною їх особливістю є великий масштаб і складний характер, пов'язаний з багатогранністю елементів, які співіснують у таких об'єктах. Вони включають природне, історико-культурне середовище, а також їх архітектурний образ. Актуальним завданням є пошук рішень просторової організації сучасних архітектурних музеїв під відкритим небом, які б створили оптимальні умови для сприйняття таких пам'яток з мінімальним втручанням в їх оригінальну структуру.

Стан дослідженості. Незважаючи на всебічне зацікавлення, в Україні проблема музеєфікації архітектурних ансамблів до кінця не вирішена. Спеціальних досліджень, присвячених створенню музеїв під відкритим небом,

на сьогодні в Україні майже немає. Окремі аспекти даної тематики порушували в своїх роботах В. Ієвлева, О. Попельницький, О. Сердюк, Е. Градун, О. Жукова. Окремими аспектами створення та функціонування музеїв під відкритим небом займалися А. Данилюк, В. Шмельов і З. Гудченко. Теоретичні розробки в галузі тільки розпочинаються.

Музеї просто неба створюються в основному на базі музеєфікованих пам'яток, тому наукове опрацювання даної теми можна зустріти в дослідженнях питань музеєфікації, які зустрічаються в узагальнюючих теоретичних працях Е. Добровольської, М. Майстровської, О. Мішури, О. Соустіна. Практичні аспекти розглядали Т. Юренєва, О. Мастеніца.

Виклад основного матеріалу. Першим і найважливішим принципом створення архітектурних музеїв просто неба є використання комплексного підходу. Для створення архітектурних музеїв під відкритим небом застосовують метод «in situ». Тобто, музей створюється на місці історичного виникнення і функціонування пам'яток, в їх автентичному середовищі. «Експонатами» виступають всі компоненти історичного середовища – архітектурні будівлі і споруди, господарські та промислові об'єкти, ландшафт, археологічні пам'ятки та нематеріальна культурна спадщина. Основною метою такого типу музеїв є не просто перетворення об'єктів містобудівної спадщини в об'єкти музейного показу та використання архітектурних пам'яток в якості приміщень музею, а збереження їх історико-меморіальної цінності.

Згідно висновків Д. Ярош, музеєфікацією пам'яток можна вважати комплекс охоронно-реставраційних заходів, що забезпечують збереження автентичної матеріальної субстанції пам'ятки і характерного довкілля, сприяють виявленню їхньої історико-культурної, наукової й мистецької значущості, та створюють відповідні умови експонування й доступності для відвідувачів [1]. Тому, під час музеєфікації пам'яток важливо зберегти не лише матеріальну структуру, але й їх місце розташування та історичне середовище.

Музеєфікація пам'яток в контексті створення музею під відкритим небом означає музеєфікацію всього комплексу пам'яток, включно з ландшафтом та середовищем, і включає доступ до огляду пам'яток як зовні, так і всередині, де можуть розміщуватися доповнюючі тематичні колекції.

З метою забезпечення охорони автентичних пам'яток у музеї, застосовують принцип охоронного зонування. Для архітектурного чи містобудівного ансамблю, визначають межі та призначення земельних ділянок, вільні від забудови території, що підлягають збереженню, відновленню, облаштуванню або озелененню. На території музею під відкритим небом можуть розміщуватися пам'ятки різної цінності і з різними охоронними режимами. Будь-який проект музею просто неба, створеного на основі пам'яток, починається з визначення всіх охоронних зон та допустимого рівня змін у кожній з них.

Архітектурні музеї зазвичай отримують статус заповідника. Найцінніші автентичні пам'ятки розташовуватимуться саме в заповідній зоні. В її межах заборонено проводити діяльність, яка може спотворити вигляд ансамблю. Охоронний режим стосується не лише будівель і споруд, а також музеєфікованих культурних ландшафтів та історичного середовища.

Завданням встановлення охоронних зон є не лише збереження фізичного стану пам'яток, але й охорона пейзажної складової музеєфікованого історичного середовища. Будь-яка запроектована на території музею споруда повинна враховувати візуальний взаємозв'язок всередині музею, а також з оточуючим ландшафтом. Недопустиме створення перешкод для споглядання природних пейзажів та архітектурних ансамблів, вписаних у середовище. Доповнення складових ансамблю допустиме, якщо воно не порушує цілісності пам'яткового комплексу та не руйнує притаманних йому особливостей – композиції, просторової організації, розланування, архітектурної форми і ін.

Важливим є принцип функціональності. Загалом музей під відкритим небом повинен мати розгорнуту інфраструктуру, яка в повній мірі зможе забезпечувати сервіс відвідувачам. Музейна інфраструктура включає в себе площі і приміщення допоміжного призначення – як в межах самого музею, так і поблизу нього. Якщо на території музею-заповідника не є можливим зведення нових сучасних споруд та не є доцільним пристосування та адаптація пам'яток, тоді розміщення додаткових об'єктів (готелі, візит-центри, бібліотеки і ін.) повинне бути передбачено поблизу. Всередині музею обов'язковим є розміщення систем знакування та навігації, благоустрій.

Доцільно застосовувати принцип відповідності функцій, оскільки архітектурно-просторова організація передбачає адаптацію архітектурних пам'яток для сучасного використання. Для створення музею під відкритим небом визначаються елементи забудови та природного ландшафту, важливі для збереження виняткової культурної та художньої цінності архітектурного ансамблю, традиційного характеру історичного середовища музею, які потребують суворого режиму охорони і не підлягають жодним змінам. Окремо визначаються об'єкти, які підлягають знесенню, видаленню або ліквідації. Це, переважно, сучасні споруди, що не несуть жодної цінності та руйнують цілісність архітектурного ансамблю. Пізніше визначаються місця відтворення цілком або частково втрачених об'єктів, елементів розпланування, благоустрою, озеленення, важливих для традиційного характеру середовища. Деякі зі збережених споруд підлягають реконструкції або перебудові, зміні функціонального призначення, способів використання або зовнішніх форм [2].

Використання нерухомих пам'яток культури в якості музею – в більшості випадків, найбільш доцільне використання пам'яток з мінімальними

втручаннями в їх оригінальну планувальну структуру. А саме воно є запорукою та одним з найбільш вагомих аспектів збереження та розкриття історико-культурного змісту пам'яток.

Щодо проблеми сучасного використання пам'яток, які втратили свою початкову функцію або ж не можуть бути використані за прямим призначенням, то її вирішення ґрунтуватиметься на висновку про взаємовідповідність форми та історико-культурного змісту пам'ятки та її первісного призначення. Якщо існуюча форма пам'ятки архітектури визначилася як творче втілення утилітарної функції й обумовлювалася потребами суспільства певної епохи, то при виборі способу сучасного використання пам'ятки процес адаптації навпаки залежатиме від оцінки форми, матеріальної структури та соціальної функції.

Сучасна функція не повинна негативно впливати та спричиняти будь-які руйнування пам'ятки. Основною умовою використання пам'яток, їх функціональної адаптації є забезпечення збереження матеріальної структури і форми пам'ятки. Нова функція повинна забезпечувати доступність пам'яток, їх популяризацію та активне включення в сучасне життя суспільства. Більше того, вона повинна взаємодіяти з архітектурною формою пам'ятки і процес пристосування повинен здійснюватися без жодних реконструкцій. Якщо неможливо пристосувати чи адаптувати просторову структуру пам'ятки під необхідну конфігурацію, варто серйозно співставити цінність історичної споруди і доцільність будь-яких змін. Малоцінні споруди, які є частинами комплексу чи, скажімо, реконструйовані об'єкти доволі легко можна адаптувати для застосування під заплановані цілі, проте цінним культурним об'єктам буде доцільніше знайти інше використання, яке їм не зашкодить.

У створенні музеїв під відкритим небом можна виділити принцип інтерактивності. В сучасних умовах, використання середовища музею в якості розважального простору, що взаємодіє з відвідувачем, є найбільш цікавою та актуальною формою демонстрації великих архітектурних та містобудівних комплексів чи ансамблів. В музеях під відкритим небом два основні методи втілення цієї взаємодії – це театралізація та мультимедійні технології.

У підходах до архітектурно-просторової організації музеїв під відкритим небом сьогодні є актуальним збереження вільного простору, що акцентує увагу на експонати і створює простір для інтерактивної взаємодії відвідувача з окремими пам'ятками. Через багатогранність архітектурних пам'яток, організовується візуальне середовище, в якому увага відвідувача зосереджується на експонаті за допомогою освітлення, кольору і звуку, що створюють підсилений емоційний вплив на глядача, а також підвищують пізнавальну цінність та виразність пам'яток. Світло- та звукоапаратура забезпечує високий ступінь взаємодії експонатів і відвідувача, створює емоційні зачіпки, котрі

підвищують глядацький інтерес і занурюють відвідувача в експозицію [3]. А демонстрацію нематеріальної культурної спадщини забезпечують актори, які організовують історичні реконструкції та відтворюють різноманітні обряди і традиції.

Серйозним викликом для створення музею просто неба на основі автентичних нерухомих пам'яток є принцип доступності. Далеко не завжди постає можливість пристосувати їх для огляду маломобільних груп населення, не змінюючи при цьому. Круті сходи, високі пороги та інші подібні конструкції часто є характерними рисами архітектури певного стилю і не можна руйнувати образ будівлі заради того, щоб розширити чи вирівняти прохід.

На території під відкритим небом потрібно максимально можливо адаптувати доріжки для можливості пересування маломобільних груп населення. Надворі це не настільки складне завдання, як всередині приміщення, навіть при складному рельєфі можна облаштувати окремі шляхи та підготувати допоміжні засоби, спеціально пристосовані для використання людьми у візках. Якщо говорити про історичні споруди музею, не призначені спеціально для експозиційної діяльності і без можливості забезпечити подібні засоби, варто задіювати графічні, відео- та аудіоматеріали, тривимірні моделі з метою інноваційної демонстрації недоступних експонатів. У приміщеннях розташовується відповідна апаратура для полегшення сприйняття експонатів.

Шляхи доступу до музею та оглядові туристичні траси повинні стикуватися з зовнішньою транспортно-пішохідною мережею і забезпечувати безперешкодний доступ до пам'яткових об'єктів в музеї – як для відвідувачів, так і для персоналу.

З огляду на розміри музеїв під відкритим небом, варто влаштовувати відпочинкові зони на його території – зі зручними лавочками, іноді з накриттям, благоустроєм та озелененням. В таких рекреаційних зонах можуть розміщуватися павільйони для демонстрації невеличких мультимедійних інсталяцій. Відпочинкові площадки можуть бути одночасно оглядовими точками, з яких відкривається гарний пейзаж. Інколи передбачають використання спеціального внутрішньомузейного малогабаритного транспорту.

Останній, та не найменш важливий, принцип організації музеїв під відкритим небом – принцип наукової достовірності. При формуванні простору, середовище в тій чи іншій мірі доповнюється новими елементами та спорудами. В численних музеях просто неба на основі архітектурних та містобудівних ансамблів є певні елементи середовища, які неможливо зберігати в автентичному вигляді – це, в першу чергу, флора та фауна, окремі руїни тощо. Для архітектурних та містобудівних пам'яток найціннішим об'єктом охорони стає цілісність та композиція ансамблю, його просторова організація. Тому, в музеях

під відкритим небом допускається використання певного об'єму реконструйованих елементів середовища.

Реконструкція чи будівництво в заповідних зонах допускається лише в тому випадку, якщо вони є абсолютно необхідними для контексту музею, їх форма, конструкції і матеріали є історично достовірними, тобто такі проекти повинні мати під собою глибоке наукове підґрунтя. Будь-які доповнення та пристосування, архітектурно-просторова організація повинні базуватися на детальних наукових дослідженнях. Змодельоване без наукової підоснови середовище перетворюється на парк розваг. Музей повинен нести в собі достовірну історичну інформацію, тому виконання принципу достовірності є одним з ключових при створенні архітектурних музеїв просто неба.

Висновки. Сучасне прагнення людей до комфорту виражається у всіх сферах життя. Якщо музей хоче залучити широку аудиторію, він повинен запропонувати не просто набір експонатів та послуг, але й забезпечити якісну їх подачу та умови комфортного перебування у музеї. Іншими словами, поруч з достовірністю та інформативністю додавати функціональність та певну атрактивність. Багатогранність архітектурних ансамблів та містобудівних комплексів максимально ускладнює завдання їх збереження і використання.

Для того, щоб стати більш перспективними, музеї під відкритим небом стають більш гнучкими, вбирають в себе все більше нових функцій та тенденцій експонування, виникають нові види і типи музеїв просто неба. Найбільш доцільним та адаптивним є комплексний підхід, що поєднує в одному музеї різні профілі і типи, спадщину різного роду і характеру. Важливо дотримуватися принципів охоронного зонування, функціональності, відповідності функцій, інтерактивності, доступності та наукової достовірності. Їх застосування при просторовій організації архітектурних музеїв просто неба дозволяє не лише ефективно зберігати історико-культурну спадщину, але й якісно її презентувати.

Література.

1. Ярош Д. Оперування поняттям “музеєфікація” в пам’яткоохоронній сфері / Д. Ярош. // Українська академія мистецтва. – 2013. – №21. – С. 157–166.
2. Вечерський В. Історико-культурні заповідники: плани організації території / В. Вечерський. // Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр.. – 2010. – №3. – С. 6–10.
3. Дукельський В. Віртуальний проект у просторі музею / В. Дукельський, А. Лебедєв. // Довідник керівника установ культури. – 2008. – №1. – С. 83–84.

ПОДХОДЫ К ПРОСТРАННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ АРХИТЕКТУРНЫХ МУЗЕЕВ ПОД ОТКРЫТЫМ НЕБОМ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования музеев под открытым небом, созданных на основании архитектурных ансамблей и градостроительных комплексов. Автор обосновывает следующие принципы к их архитектурно-пространной организации – комплексной подход, принцип охранного зонирования, принцип функциональности, принцип соответствия функций, принцип интерактивности, принципы доступности и научной достоверности.

Ключевые слова: музей под открытым небом, архитектурный ансамбль, градостроительный комплекс, памятка.

APPROACHES TO THE SPACE ORGANIZATION OF ARCHITECTURAL OPEN-AIR MUSEUMS

Abstract. In the article, the peculiarities of created on the basis of architectural ensembles and urban-planning complexes open-air museums formation are revised. The author substantiates the following principles to their architectural and spatial organization - complex approach, principle of security zoning, principle of functionality, principle of function matching, principle of interactivity, principles of accessibility and scientific credibility.

Keywords: open-air museum, architectural ensemble, urban-planning complex, monument.